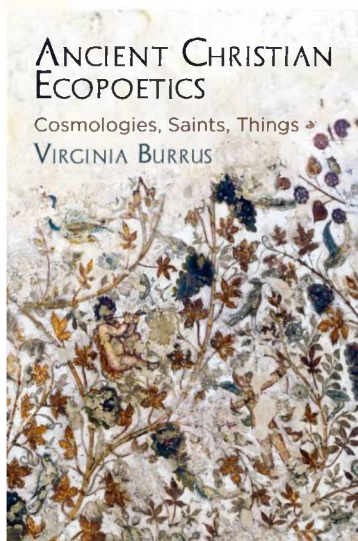

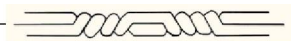
RECENZII

Virginia Burrus, *Ancient Christian Eco-poetics: Cosmologies, Saints, Things*, University of Pennsylvania Press, 2019, 288p.

Ancient Christian Eco-poetics: Cosmologies, Saints, Things este un studiu consacrat teologiei obiectelor sfinte din creștinismul târziu antic. Scrisă de un savant eminent, și anume Virginia Burrus, această carte reprezintă o contribuție fascinantă și binevenită în câmpul studiilor legate de tema sfințeniei în Antichitatea creștină târzie.

Volumul începe cu o amplă introducere în care distinsa cercetătoare caută să exploreze dialogul potențial dintre discursul ecologic actual și creștinismul antic. Mai exact spus, încercând să situeze discursul monahal în contextul unei doctrine ecologice mai largi, Virginia Burrus își propune să promoveze o mai bună înțelegere a practicilor ascetice din primele secole.

Pe scurt, teza pe care Virginia Burrus vrea s-o legitimeze are în vedere faptul că evlavia monahală antică târzie poate fi înțeleasă ca o „ecologie contemplativă”, o teză destul de provocatoare care ne obligă la o regândire a literaturii monahale din această perioadă.

Cartea este împărțită în trei capitole majore. Primul capitol („Beginning Again with Khora”) se deschide cu o contextualizare a doctrinei creației *ex nihilo* așa cum a fost ea înțeleasă în Antichitatea târzie. În acest sens, punctul de plecare este Khora platoniciană, mai exact rezonanțele acestei teme în cosmologia creștină și iudaică. În acest capitol, Virginia Burrus descrie reperele esențiale ale cosmologiei antice (Khora lui Platon din *Timaios*, Filon din Alexandria, Origen, *Despre principii și Împotriva lui Celsus*, Sf. Atanasie din Alexandria, *Cuvânt împotriva elinilor și Despre Întruparea Cuvântului*, precum și Augustin de Hipona, *Despre Geneză*) în contextul mai larg al discuțiilor legate de creația lumii. În cadrul acestei cosmoteologii iudaice și creștine se accentuează faptul că Dumnezeu apare în ipostaza de Creator al cosmosului.

Al doilea capitol („Queering Creation: Hagiography Without Humans”) este consacrat categoriei „excentricului” din viețile sfinților. Mai exact spus, teza centrală a acestui capitol susține că hagiografia creștină târzie poate fi înțeleasă și valorificată dintr-o perspectivă ecologică. Pentru a legitima această perspectivă, autoarea pleacă de la *Viața lui Plotin*. Potrivit lui Virginia Burrus, Plotin a dezvoltat în mod profund semnificațiile ecologice ale „excentricului”, semnificații pe care le vom regăsi ulterior și în monahismul timpuriu, mai ales în cel palestinian.

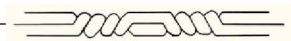
Partea finală a acestui capitol susține că hagiografia ascetică târzie (*Viața Sfântului Antonie*, *Viața lui Pavel cel Simplu* și *Viața Mariei Egipteanca*) poate fi înțeleasă în termenii unei ecologii de tip „excentric”. Mai mult, în acest capitol Virginia Burrus subliniază relația dintre hagiografia ascetică târzie și omul „excentric” luat în accepțiunea sa de sfânt. Cu alte cuvinte, așa cum a remarcat Virginia Burrus, sfinții din hagiografia antică creștină sunt cei care depășesc limitele normalității umane, fapt pentru care ei sunt percepuți drept ființe „non-umane” (p. 106-

107). De altfel, să nu uităm că semnificația etimologică a termenului „sfânt” (*aghios*) trimite înspre această conceptualizare „ne-pământescă” a sfințeniei.

Și, într-adevăr, sfântul se află angajat în acest proces de transformare lăuntrică – travaliul nașterii duhovnicești – prin care „vechiul sine” moare pentru a face loc acestui „nou-născut” care este persoana monahului. Înțelegem, așadar, că hagiografia antică creștină operează cu acest binom uman-non-uman, pe care Virginia Burrus îl ilustrează cu două exemple foarte cunoscute din monahismul timpuriu, și anume amma Syncretica și Sf. Simeon Stâlpnicul. În ambele exemple, monahii sunt descriși ca fiind din ce în ce mai „ne-naturali”, adică mai puțin oameni, dar nu în sensul unei diminuări, ci, mai degrabă, în sensul unei împliniri a naturii lor. Pe scurt, sfinții sunt reprezentanții cei mai de seamă ai unei umanități împlinite (p. 141).

În al treilea capitol („Things and Practices: Arts of Coexistence”), Virginia Burrus dezvoltă o teologie extrem de profundă a obiectelor sfinte. O mare parte din acest capitol este dedicată sfintelor moaște, relicvariilor, lemnului din Sfânta Cruce, sfântului mir etc. Pornind de la premisa că în creștinism materia e impregnată de o putere sfântă, Virginia Burrus face două observații extrem de interesante pe care le redăm mai jos: în primul rând, creștinii participă la o lume infuzată de sacru, ceea ce înseamnă că ei sunt chemați la transgresarea acestui nivel al materialității lumii. În al doilea rând, prin legătura sau contactul cu aceste obiecte sfinte, creștinii se deschid către o altă lume, o lume în care simțurile trupești se estompează pe măsură ce simțurile duhovnicești se dezvoltă din ce în ce mai mult. Pentru a accentua această ipoteză, Virginia Burrus consacră câteva pagini acestei sensibilități duhovnicești în operele Sfântului Vasile cel Mare, Fer. Augustin și Sfântului Pseudo-Dionisie Areopagitul.

În ultimul capitol („Things and Practices: Arts of Coexistence”), Virginia Burrus dezvoltă o amplă analiză a relației dintre obiectele sfinte și practica socială a evlaviei creștine antice târzii. În acest sens, ea accentuează faptul că un rol extrem de important l-a jucat cultul sfinților. În acest capitol, Virginia Burrus

ne amintește că „puterea” unui sfânt, adică harul său poate fi transferat unui obiect (de pildă, unui fragment de lemn sau unei icoane), astfel încât sfințenia sa personală se „materializează” într-un obiect, într-un cuvânt se „reifică”. E un alt fel de a spune că în creștinismul antic târziu linia dintre ceea ce este viu și ceea ce este non-viu începe să se dizolve. Această fluidizare între viu și non-viu transpare aproape din fiecare capitol al cărții. De fapt, aceasta e ideea centrală a cărții, și anume că obiectele sau lucrurile sfinte nu sunt statice și inerte, ci, dimpotrivă, în relația lor cu agentul uman, ele devin extrem de vii și de dinamice.

Cu siguranță, *Ancient Christian Eco-poetics: Cosmologies, Saints* reprezintă un instrument indispensabil pentru orice cercetător interesat de felul în care a fost înțeleasă tema sfințeniei în Antichitatea creștină târzie. Astfel, pe lângă faptul că este un text foarte bine documentat și extrem de erudit, cartea Virginei Burrus se constituie ca un reper esențial în exegeza consacrată monahismului antic târziu. Indexul și ampla bibliografie de la sfârșitul volumului devin extrem de utile pentru orice cititor interesat de ampla dezbateră legată de fenomenul creștinismului antic târziu.

Lect. dr. Daniel Lemeni

Universitatea de Vest din Timișoara